

Міністерство освіти України
Рівненський державний гуманітарний університет
Рівненський інститут слов'янознавства
Київського славістичного університету
Міжнародний економіко-гуманітарний
університет ім. С.Я. Дем'янчука

Слов'янські мови та літератури:
історія, сучасний стан
та перспективи розвитку

М а т е р і а л и
міжвузівського семінару

Рівне – 2007

ББК 80.4

С 48

УДК [811 + 82] = 16

Слов'янські мови та літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку. Матеріали міжвузівського семінару. – Рівне: РДГУ, 2007. – 238 с.

У збірнику вміщено статті з актуальних проблем славістики викладачів та студентів – учасників Міжвузівського славістичного семінару. Основні теми поданих публікацій стосуються питань історії, сучасного стану та тенденцій розвитку слов'янських мов і літератур (зокрема української, російської, польської та чеської), а також методики їх викладання.

Упорядники - кандидат філологічних наук, доцент

Самборська І.М.

кандидат філологічних наук, доцент

Сербіна Т.Г.

Відповідальний за випуск - кандидат філологічних наук, доцент

Сербіна Т.Г.

*Друкується за рішенням Вченої ради
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 3 від 26 жовтня 2007 року)*

Матеріали публікуються в авторській редакції.

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Воробьева Л.М.

(Ровенский государственный гуманитарный университет)

СЛОВО И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ: К ВОПРОСУ О ВНУТРЕННЕЙ ФОРМЕ СЛОВА

Изучение значения слова обнаруживает область новых смысловых отношений в структуре слова, связанную с “внутренней формой” слова.

Развивая идеи немецкого философа и филолога Вильгельма фон Гумбольдта, создавшего учение о языке как непрерывном творческом процессе, о “внутренней форме” языка как выражении индивидуального мирозерцания народа, А.А.Потебня в поэтическом слове и в поэтическом произведении в целом выделил три основных элемента: “*внешнюю форму*, т.е. членораздельный звук, *содержание*, объективируемое посредством звука, и *внутреннюю форму*, или ближайшее этимологическое значение слова, тот способ, каким выражается содержание” [4, 124].

Слово как творческий акт речи и мысли включает в себя, кроме звуков и значения, еще и представление, или внутреннюю форму: “Внутренняя форма есть центр образа, один из его признаков ... она есть не образ предмета, а образ образа” [4, 100].

Внутренняя форма слова не совпадает со значением данного слова, это именно знак значения. А.А.Потебня приводит любопытный пример, когда маленький мальчик, рассматривая электролампочку, называет ее *арбузиком*. В этом отдельном факте, по мнению ученого, заключено много закономерностей лингвистических (мотивация нового значения слова, развитие полисемии) и психолингвистических (ассоциации, онтогенез детской речи). А у В.В.Виноградова находим иной пример внутренней формы, или представления, при использовании того же слова *арбузик* - в значении “абажур”. В обоих случаях в основе внутренней формы, т.е. представления о двух различных предметах – признак шаровидности, извлеченный из значения слова *арбуз*.

Приведенные примеры свидетельствуют о том, что в основе внутренней формы слова, его мотивированности лежат ассоциации. По определению А.А.Потебни, ассоциация состоит в том, что “разнородные восприятия, данные одновременно, или одно вслед за другим, не уничтожают взаимно своей самостоятельности, а, оставаясь сами собой, слагаются в одно целое” [4, 91].

В зависимости от различных условий одни и те же предметы и явления реальной действительности могут вызывать у говорящих самые разнообразные ассоциации. Когда эти ассоциации оказываются индивидуальными, они влияют только на восприятие и употребление соответствующего наименования отдельным лицом (это, собственно, сфера психолингвистики). Но они могут быть и более общими, в значительной мере устойчивыми, предопределенными социальным опытом коллектива (так называемые онтологические ассоциации). Именно такого рода устойчивыми ассоциациями определяются возможности переносного употребления слов. Например, древнее символическое противопоставление света и тьмы предопределяет метафорическое значение многих слов: *светлый – темный; солнце, ночь, утро, восход, мрачный* и др.

Закрепление ассоциативных признаков в значении слова – процесс, с одной стороны, исторический (многие ассоциации, объективно закрепленные в словах, кажутся не мотивированными с современной точки зрения), а с другой – национально специфический. Последнее положение лучше всего, на наш взгляд, иллюстрируется примерами из близкородственных языков. Так, в русском и украинском языках коррелятивные лексемы могут иметь как общую, так и различную мотивацию, т.е., по Потебне, образ, положенный в основу наименования.

Внутренняя форма слова может вызвать положительное или отрицательное по эмоциональному восприятию ассоциативно-образное представление. Внутренняя форма слова осуществляет, таким образом, экспрессивную окраску лексического значения слова. С этой точки зрения представляет интерес сравнение семантики и структуры вербальных рядов, например, с опорными словами *матушка* и *мачеха* в системе русского языка, в традиции русской культуры в целом.

Итак, внутренняя форма слова не только отражает действительность, но и несет ее оценку. Эта оценка определенным

образом формирует предметное значение слова, влияет на изменение его семантики, на его экспрессию. “Слово является одновременно и знаком мысли говорящего, и признаком всех прочих психических переживаний, входящих в задачу и намерение сообщения” [1, 25].

В современной интерпретации есть семантическая и структурная соотнесенность составляющих слово морфем с другими морфемами данного языка; признак, положенный в основу номинации при образовании нового лексического значения слова [3, 85]. Под внутренней формой понимается способ представления значения в слове, мотивированности его звукового облика.

Следует учитывать, что внутренняя форма слова, тот образ, который связан с употреблением слова, не существуют сами по себе, а могут быть верно восприняты в контексте материальной и духовной культуры, в целостной системе языка. Примером этому могут служить материалы “Толкового словаря живого великорусского языка” Владимира Даля: *дом, домик, домина, домовой, домовитость, домовина*. Заметим, что последнее слово (*домовина*) заставляет задуматься над содержанием народной философии и психологии, оно несет в себе глубинно-символический смысл. *Домовина*: а) дом, б) чужбина, сердцевина, раковина, середина, теснина. На чужбине, словно в домовине. Дома нет, а домовина будет. Дом строй, а домовину ладь (помни).

С точки зрения психолингвистики, значения всех указанных выше слов воспринимаются через актуализацию того, что запечатлено и сохранено в памяти. Последнее тесно связано с активизацией работы механизмов внимания (при концентрации, объеме, распределении, устойчивости, переключении внимания), восприятия (при избирательности, апперцепции, осмысленности, целостности восприятия), мышления (при анализе, синтезе, сравнении, выводах, обобщении и др.) и воображения. Иначе говоря, лишь целостный образ или картина мира в нашем сознании помогают воспринять предметный план слова.

Внимание к внутренней форме слова является условием формирования образа, картины мира в сознании человека, условием передачи того исторического социокультурного богатства, которое накоплено народом и закреплено им в речи и языке. Недаром А.А.Потебня подчеркивал, что ближайшее этимологическое значение слово (внутренняя форма) всегда

народно. Как известно, в концепции ученого ключевыми выступают, кроме категорий языка и мышления, понятия “народ” и “народность”. Народ является творцом языка, язык – порождением “народного духа”. Вместе с тем, именно язык определяет национальную специфику народа. Если же говорить о семантической структуре слова, то именно его внутренняя форма отражает национальную специфику.

Литература

1. Виноградов В.В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). – М.: Высшая школа, 1972.
2. Даль Владимир. Толковый словарь живого великорусского языка: Т. 1-4. – М.: Русский язык, 1981.
3. Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: Сов. энциклопедия, 1990.
4. Потебня А.А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993.

Чеберяк А.М.

(Львівський національний університет)

КОМУНІКАТИВНІ РОЛІ АВТОРА І АДРЕСАТА У РЕАЛІЗАЦІЇ МОВЛЕННЕВОГО ЖАНРУ „ВІДКРИТИЙ ЛИСТ”

Теорія мовленневих жанрів розвивалася в загальному руслі лінгвістики 20 століття: від лінгвістичних описів структури жанрів, від лексикологічного опису семантики імен мовленневих жанрів у мові до вивчення жанрів як найважливішого чинника діалогічного спілкування людей. В останні десятиліття при аналізі різноманітних мовленневих жанрів відчувається активне зацікавлення процесом спілкування взагалі і співрозмовниками зокрема.

Попередні етапи розвитку теорії мовленневих жанрів виходили з головної ролі *адресанта* мовлення. Чинник же *адресата* не завжди враховувався з належною повнотою.

В останні роки більшість лінгвістів (Арутюнова, 81, 99; Вежбіцька, 97; Винокур, 2005; Дементьев, 2006; Чепкіна, 91, 93 та інші) говорять про необхідність врахування фактора адресата при

ЗМІСТ

Передмова	3
-----------------	---

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ: ІСТОРІЯ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Воробьева Л.М. Слово и его значение: к вопросу о внутренней форме слова	6
Чеберяк А.М. Комунікативні ролі автора і адресата у реалізації мовленнєвого жанру „відкритий лист”	9
Мандрик Н.В. Джерела східнослов'янських граматичних традицій (XI – XIII ст.).....	13
Самборская И. Н. Функционирование образных архетипов в современном русском языке	17
Сербина Т.Г. Приемы использования логоэпистем в русскоязычных газетах Украины	21
Совтис Н. М. Фонетична й граматична адаптація українських лексичних запозичень до норм польської літературної мови	26
Смерчко А. А. Авторська трансформація фразеологізмів.....	29
Кондзеля Е. С. Перформативы как средства выражения побудительности в русском и польском языках.....	33
Степанова О. І. Про деякі параметри зіставних досліджень (на матеріалі української та російської мов).....	37
Мединська Н.М. Вираження семантики дистрибутивності в дієсловах з подвійними префіксами в сучасній українській та російській мовах	40
Шульжук Н.В. Основні питання лінгвістичної теорії діалогу.....	44
Щербачук Н. П. Особливості функціонування та морфологічне вираження детермінантів у діалогах	48
Вовчук Н.И. Коннотативность поэтических новообразований ...	51
Лукашенко Ю. Національно-культурна специфіка номінацій жінки в польській розмовній мові.....	57
Ващук К. Емоційно-експресивна лексика у польській пресі	61
Сорока М. Віддієслівні іменники у сучасній польській мові (структурно-семантична та стилістична характеристика).....	66
Любінська Н. Парадигматичні відношення дієслів руху в сучасній польській мові.....	70

Дем'яненко І. Фразеологія польського студентського сленгу (на матеріалі словника Kaczmarek L., Skubalanka T., Grabias S. Słownik gwary studenckiej. -Lublin, 1994)	74
Мичко І. Особливості вживання числівників у конфесійному стилі	78
Глодовська О. Мовні особливості казок О.С.Пушкіна	81
Примак Е. Речевий етикет в письмах А.С.Пушкіна.....	86
Кононенко М. Антропоними в романе М.А.Булгакова «Мастер и Маргарита»	90

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ЛІТЕРАТУР У СВІТОВОМУ КОНТЕКСТІ

Матчук А.Л. Слово як феномен людського буття	96
Гнатів Т. О. „Українська школа” та Юліуш Словацький в контексті українсько-польського пограниччя	102
Миролюк В.М. Особливості хронотопу у творчості Марка Черемшини	105
Старух О.В. Проблема самоідентифікації жінки у повісті Н.Зборовської „Валя”	110
Синевич Б. М. Літературознавчий дискурс 20-х років: тексти і контексти.....	115
Нестерук С.М. „Неоміфологізм” в контексті художніх пошуків письменників ХХ століття.....	125
Матвейчук М.И. Лирическая проза о великой отечественной войне	132
Белова С.А. Особливості конфлікту та героя в романах Б.Акуніна.....	146
Мазяр В.В. Литературные портреты современников Н.А.Некрасова	152
Король О. Ю. Поетика лірико-автобіографічної оповіді в романі І.Буніна „Життя Арсеньєва”.....	155
Хмель В.А. Соціальні й філологічні аспекти творення антирежимного фольклору	161
Липинская О. «Евгений Онегин» А.С.Пушкіна как роман в стихах: традиции и новаторство.....	167
Дячук І. Своєрідність поезики Йосипа Бродського (1958-1972 років творчості).....	173

Басюк І. Проблема злочину і кари в романі М.Булгакова „Майстер і Маргарита”	176
Гончарук О. Гейне в українських перекладах.....	182

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Груба Т.Л. Проблема мовної особистості в сучасній психолінгвістиці та лінгводидактиці	187
Лещенко Г. П. Проблема формування комунікативної компетенції школярів у російській та українській лінгводидактиці	192
Свірчук Т. І. Проблема статусу соціокультурної компетенції у навчанні мов.....	197
Овдійчук Л. М. Взаємодія мистецтв на уроках української та зарубіжної літератури	201
Довгалець Л. Реалізація міжпредметних зв'язків на уроках української мови у 5 класах.....	205
Суहाцька Л. Особливості побудови системи вправ з розвитку діалогічного мовлення	211
Колосинська М. Комунікативна гра як засіб реалізації мети і завдань шкільної мовної освіти.....	218
Хомич Н. Вивчення життя та творчості Ольги Кобилянської у школі на основі особистісно зорієнтованого навчання	222
Шолудько О. Вивчення життя і творчості Василя Стуса у школі із застосуванням методу проєктів.....	227
Відомості про авторів.....	232

Наукове видання

М а т е р і а л и
міжвузівського семінару
„Слов'янські мови та літератури:
історія, сучасний стан та перспективи розвитку”

Упорядник – **Самборська І.М.**
Відповідальний за випуск – **Сербіна Т.Г.**
Комп'ютерна верстка – **Третяк О.Ю.**

Підписано до друку 21.11.2007 р. Формат 60x84 1/8. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 12,05. Обл. вид. арк. 12,05.
Замовлення № 25/1 Наклад 100.

У збірнику вміщено статті з актуальних проблем славістики викладачів та студентів – учасників Міжвузівського славістичного семінару. Основні теми поданих публікацій стосуються питань історії, сучасного стану та тенденцій розвитку слов'янських мов і літератур (зокрема української, російської, польської та чеської), а також методики їх викладання.

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

ББК 80.4

М 34

УДК [811 + 82] = 16

Матеріали міжвузівського семінару „Слов'янські мови та літератури: історія, сучасний стан та перспективи розвитку”. – Рівне: РДГУ, 2007. – 238 с.